

דרכי אורה

משולחנו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א פרשת ויקרא תשפ"ה (73)

ת"ח שאין בו דעה

זה, לסוף אתה מוצא כל התורה כולה עמו עכ"ל, והיינו שצריך ת"ח לנבל עצמו כנבילה למען יזכה להתגבר בחכמה, ואדרבה עיי"ז סופו להתנשא ולסוף אתה מוצא אצלו כל התורה כולה עמו.

ולפי"ז אינו מובן מדרש חז"ל כאן ששייב מה שלא נכנס משה רבינו לאהל מועד קודם שקראו הקב"ה, והלא כבר ידענו שכל מבקש ה' ה' בא אל אהל מועד, והנה משה רבינו המבקש הגדול ידע שהקב"ה שוכן כעת באהל מועד, היתכן שיקפיד על עצמו שלא להתנבל ויתאפק לעמוד בחוץ ולא ליכנס בפנים למקום שכינה.

אלא תירוץ של דבר, ש'דרך ארץ קדמה לתורה' וא"א כלל לזכות לתורה ע"י חסרון של דרך ארץ, וזוהו מוכרח שמי שאין לו דרך ארץ גרוע מנבילה, ואף שצריך לנבל עצמו על דברי תורה, אבל אסור לו להיות פחות מנבילה ח"ו. ובחרו חז"ל הק' לשון זה לכנות בו את העובר על מדת דרך ארץ, לפי שבזה נרמז לנו גדר הדבר, דהלא ידוע שכל הבריות נחלקו לדצמ"ח (-ד'ומם צ'ומח ח'י מ'דבר) וה'דומם' גרוע מכולן, והנה הנבילה היא המדרגה הפחותה שבו משום שמסרחת וכלה ונפסדת, ואעפ"י שאמרו חכמים שמעלה היא 'לנבל עצמו' על דברי תורה, אמנם א"א כלל במציאות לאדם שיש בו דעת לעבור על מדת דרך ארץ (וגם אי אפשר לומר לו לעשות כן שכיון שיש בו דעת הר"ז אנוס שאינו יכול לעשות כן במציאות), ורק מי שאין בו דעת יכול לעשות כן כיון שהוא האפס המוחלט ולכן גרוע מנבילה שיש בה איזו מציאות מסויימת, וזה הכוונה ברמז 'נבילה טובה הימנו' העובר על מדת דרך ארץ אינו במציאות כלל ולא יתכן כלל לעשות כן אף לצורך בקשת החכמה, שאי"ז מנבל עצמו אלא אפס מוחלט בלא עצמיות אלא הוא מציאות בטלה לגמרי.

ויקרא אל משה וידבר ד' אליו מאהל מועד לאמר (א, א)

במד"ר (פ"א ט"ו) מיכן אמרו כל ת"ח שאין בו דעת נבילה טובה הימנו, תדע לך שכן צא ולמד ממושה אבי החכמה אבי הנביאים שהוציא ישראל ממצרים וכו' ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו שנה' ויקרא אל משה וכו' ולהלן הוא אומר וירא ה' כי סר לראות וגו' עכ"ל המדרש. ויל"ע טובא איך דרשו מכאן ד'נבילה טובה הימנו, וכ' בפ' יפה תאר וז"ל כי [הנבילה] יש להימלט ללכת רחוק ממנה, וזה שאין בו דרך ארץ ויבא בכל מקום גם אם לא יחפצו בו, אין למצוא מפלט ומנוס ממנו עכ"ל, והנה דבר יפה פירש, אך אי"ז נראה כלל כוונת הלשון 'מיכן אמרו', דהיינו שממקרא זה למדו שנבילה טובה הימנו.

ויש להתבונן כאן, כי מתנאי החכמה היא בקשת החכמה, וכך אמר החכם מכל אדם (משלי ב', ד') אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין וגו', ועוד אריו"ח בגמ' פ"ט דברכות (נה א') אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנה' יהיב חכמתא לחכימין, וטעם הדבר שכפי מה שייחכם האדם עוד יותר תגבר בקשתו את החכמה ולכן זוכה להחכים יותר, וגם משה רבינו אבי החכמה כשראה את הסנה בוער באש וירא ה' כי סר לראות, כי כן הוא מתכונת נפש מבקש החכמה.

והנה אמרו חכמים בברכות דס"ג ב' מאי דכתיב אם נבלת בהתנשא וגו' כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא, ובעירובין דנ"ד א' מאי דכתיב חיתך ישבו בה וגו' אם אדם משיים עצמו כחיה וכו' שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו, ועיין ברש"י שם מסרחת - מנבל עצמו על דברי תורה, ועוד באבות דרבי נתן פ"א א' אם מנבל אדם עצמו על ד"ת ואוכל תמרים חרובים ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים כל עובר ושב אומר שמא שוטה הוא

מלק מיעוט סימנין למטה בעולת העוף

דפסול עולת העוף שמלקה למטה הוא כיון שיש דין על המליקה שתהי' למעלה ואין כלל דין מיוחד שאסור למלוק למטה אלא דאם לא מלק למעלה פסול כיון

דהוי כאילו לא מלקו.

והנה לפי"ז בעשה רק מיעוט סימנין למטה יש להכשיר אף למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס, דאמנם מיקרי שם מליקה גם על המיעוט סימנין במה שעשאן למטה, אבל כיון דהשלים רוב הסימנין למעלה אכתי מיקרי שעשה בעוף זה מליקת סימנין למעלה ולא הוי כמו שלא מלקן כלל שסו"ס עשאן למעלה, ומיעוט הסמנין שעשאן למטה אינו גורם פסול אפי' שיש ע"ז שם מליקה כש"נ שאין דין מיוחד לפסול משום המליקה למטה, ולכן דקדק הרמב"ם לכתוב שרק אם מלק למטה סימנין שלם פסולה כיון שצריך למלוק בעולת העוף ב' סימנין למעלה, אבל בעשה מקצת סימנין למטה וגמרו למעלה כשרה אפי' למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס כש"נ, ואי"ז כמו בשחוח"ח שנאמר שם דין מיוחד שאסור לשחוט קדשים בחוץ, ואיסור זה של שחיטת חוץ המוחיב כרת וקרבת הוא סיבת הפסול, ולכן כל מעשה שיש ע"ז שם שחיטה כבר הוא פוסל, כמו למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס דיש שם שחיטה להתחייב גם במקצת סימנין, ואף שעדיין נשאר רוב סימנין שגמרו בפנים מ"מ סגי להתחייב גם בשחיטת המקצת. ויל"ע במ"ש הרמב"ם דגם בשוחט קדשי קדשים מיעוט סימנין בדרום וגמרו בצפון פסולים משום דישנה לשחיטה מתוע"ס, ולכא"ו דין צפון בקד"ק כמליקת עולת העוף למעלה, ואין איסור על דרום אלא שחצר צפון. אמנם מד' הגמ' זבחים דק"ז ב' בברייתא דתו"כ דבעי' למימר דאף שוחט עולה בדרום יתחייב משום שחוטי חוץ ופשטינין לה מ"מ ש' מחוץ למחנה, מה חוץ למחנה מיוחד שאין ראוי לשחיטת קדשים ולשחיטת כל זבה, יצא דרום שאעפ"י שאין ראוי לשחיטת קדשי קדשים ראוי הוא לשחיטת קדשים קלים עיי"ש, ומוכח דאל"ה ה' מתחייב על שחיטת דרום כמו שחוטי חוץ, ומבואר שיש איסור מיוחד לשחוט קד"ק בדרום (ועי' בזה במל"מ פ"א מפסוה"מ)

(כתבי תלמידים – בלתי מוגה).

והקריבו הפהו אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח (א, ט"ו)

לשון הרמב"ם (פ"ז מהל' פסולי המוקדשין ה"ו): וכן עולת העוף שעשאה למטה אפי' מלק סימן א' למטה וסימן א' למעלה פסולה עכ"ל, וצ"ע דבגמ' חולין דכ"ט ב' מבואר דין זה לפסול עולת העוף שמלק סימן א' למטה הוא אפי' למ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף שהרי עשה בה מעשה חטאת העוף למטה וכעיי"ז ג"כ אם שחט סימן א' שלם בחוץ, אבל למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס משמע שם לפסול גם בשחט רק מיעוט סימנין בחוץ וגמרו בפנים, וכ"כ שם הרשב"א: לא נחלקו אלא כגון ששחט מקצת סימן בחוץ, וה"ה במולק מיעוט סימנין למטה וגמרה למליקה למעלה עכ"ל, ומעתה יקשה שכבר פסק הרמב"ם (פ"א ה"ח) בשחט מקצת סימנין בחוץ וגמרו בפנים דפסולין הואיל וישנה לשחיטה מתוע"ס עיי"ש, ולמה דקדק לכתוב כאן הדין כמ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף שרק במלק סימן א' למטה פסולה.

ונראה בדעת הרמב"ם דשאני שחיטה בחוץ ממליקת עולת עוף למטה [ודלא כהרשב"א הנ"ל], דהנה פסול שחוטי חוץ הוא משום האיסור של מעשה השחיטה בחוץ דנפק"ל מן תעלה עולותיה בכל מקום כמפורש ברמב"ם ה' מעשה הקרבנות (פ"ח ה"ד), ואם עשה במזיד מעשה שיש ע"ז שם שחיטה בחוץ חייב כרת ובשווג חייב חטאת, וכיון דפסקי' כמ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס יש לחייבו גם על שחיטה של מקצת סימנין בחוץ ואפי' גמרו בפנים, אמנם מליקה שאני שלא נאמר כלל איסור מליקת עולה למטה, אלא עיקר הדין שתהא מליקתה למעלה בראש המזבח כדאמרי' בזבחים דס"ה א' ומלק - והקטיר' מה הקטרה בראשו של מזבח אף מליקה וכו' ומהכא ידעי' דשינה מקום מליקתה פסול כדתנן בריש מס' קינין אם שינה בזה וזוהו פסול, והתוס' שם ריש קינין הק' כיון דילפי' לה מהקטרה מנ"ל דמעכב [דהקטרה עצמה אינה מעכבת], ותי' דכמו גבי הקטרה ששינה מקומה הוי כמו שלא הקטיר ה"נ מליקה ששינה המקום הוי כמו שלא מלקו ואם לא מלקו פסול עיי"ש, ומבואר

‘נפש כי תקריב’

מ"מ ילפי מדרשות ופסוקים לרבות קרבנות שותפין. והי אפשר שכוונת רבי לומר שריבה הכתוב שותפות בכל הקרבנות שנא' בהם לשון יחיד, חוץ ממנחה שנא' בה 'נפש' לשון יחיד ואפ"ה סילקה הכתוב מריבוי השותפות שבכל הקרבנות.

אמנם נראה דבאמת אין כאן כלל ב' דרשות, אלא אף דרשת רבי שאינה באה בשותפות היא מכח דרשת ר' יצחק, דמה ששינתה תורה לכתוב כמנחה 'נפש כי תקריב' ר"ל שיעקר ענין קרבן מנחה חלוק מיסודו מכל הזבחים שהאדם מביא קרבן בהמה ועוף, ואל תחשוב שכע"ז הוא ג"כ בקרבן מנחה שהאדם מביא עשרון סולת לה', ונמצא אתה בזה קרבנו של עני מה יש בו להקריב לעומת שור הגדול, לכן שינתה התורה לכתוב 'נפש כי תקריב' ללמדנו שלא העשרון סולת הוא עיקר הקרבן אלא עצמיות נפשו של מקריב, והשובה היא יותר מאלף עולות של אגריפס המלך. והנה מעתה בע"כ אין שייך שותפות בקרבן מנחה כלל, דשותפות שייכא רק היכא שהממון הוא הקרבן כמו בהמה ועוף הנובחים ואז אפשר להשתתף בהם, אבל כמנחה שהנפש עצמה היא הקרבן אי"ז שייך להשתתפות כלל, והגמ' הביאה את מאמרו של ר' יצחק כדי להשלים ולבאר דרשתו של רבי מה טעם נשתנית מנחה שאינה באה בשותפות.

‘נפש כי תקריב קרבן מנחה לד' (ב, א) (א)'

בילקוט (רמו תמו) מעשה באשה א' שהביאה קומץ של סולת והי' כהן מבזה עליה ואמר: ראו מה הן מקריבות, מה בזה לאכול, מה בזה להקריב. נראה לכהן בחלום: אל תבזה עלי' כאילו נפשה הקריבה. והרי דברים ק"ו, ומה אם מי שאינו מקריב נפש כתיב בו 'נפש', מי שהוא מקריב נפש על אחת כו"כ כאילו נפש הקריב עכ"ל.

והנה שנינו במס' מנחות דק"ד ב' אין שנים מתנדבין עשרון אחד אבל מתנדבין עולה ושלמים ועוף אפי' פרידה א', ומפרש שם בגמ': משום דכתיב בה 'נפש'. תניא נמי הכי רבי אומר אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' - הכל באין בשותפות לא סילק הכתוב אלא מנחה שנא' 'נפש'. א"ר יצחק מפני מה נשתנית מנחה שנא' בה 'נפש', אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה - עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני ע"כ. ונתקשו שם התוס' בדברי ר' יצחק שבא לבאר מה נשתנית מנחה שנאמר בה 'נפש', והלא איצטריך 'נפש' לדרשת רבי שאינה באה בשותפות כשאר נדרים ונדבות, וביארו דאכתי הו"ל למיכתב 'איש' או לשון אחר דמשמע יחיד, ומהא דאפקי' בלשון 'נפש' דרש ר"י דמעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני ע"ש. אך באמת צ"ע דגם בשאר קרבנות מציינו לשון יחיד 'אדם כי יקריב' וכו' אלא

ברית מלח

המזבח בעוד ככ"ה מאות שנים, מעלה זו עצמה הוא 'קרבת אלקים' וזה כבר קיבלו ג"כ באותה שעה כי הכנתם וזימונם לכך הי' מיד כבר באותה שעה שזכו מים העליונים למעמדם.

ובזה נראה להסביר דברי מדרש חז"ל שהובא בתוס' ברכות ד"מ א' (ד"ה הבא) וז"ל: מיהו רבי מנחם הי' מודקק מאד להביא מלח על השלחן, כדאי' במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתנין זא"ז עד שיטלו ידיהן והם בלא מצוות, השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם עכ"ל. ונראה ביאורו, דהנה כתבו הפוסקים שאין להפסיק אפי' בדברי תורה בין נטילה לבציעה (עי' במ"ב סי' קס"ו סק"ב), ואף שיושבים ע"י השולחן בלא תורה ובלא מצוות, אכן עצם מה שמוכנים כעת ומוזמנים לברכת המוציא הויה כעין 'ברית מלח', שמים התחתונים נשארו למטה להיות מוכנים למלח על הקרבן לאחר זמן רב.

‘וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית א-לקיך וגו' (ב, י"ג)'

פירש"י מלח ברית - שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג עכ"ל.

הנה מים העליונים זכו לקרבת אלקים מיד באותה השעה, אבל מים התחתונים נשארו למטה בעולם השפל תמורת הבטחתו של הקב"ה שאחר זמן רב מאד כשיעור ב' אלפים וה' מאות שנה לערך, יזכו גם הם ליקרב ע"ג המזבח, מלח לקרבנות ומים לנסוך המים, ומוכרח מזה ב' דברים, א' שמה שמתקיים בהמים התחתונים מצות הקרבה להקב"ה על המזבח, הוא תמורה מספקת תחת קרבת אלקים שזכו בה מים העליונים להיות מצע תחת כסא הכבוד, והענין הב' דאף שמים העליונים זכו מיד למעלתם ולכא' נגרע חלקם של מים התחתונים שהוצרכו להמתין להבטחתם עוד זמן רב מאד אח"כ, אמנם י"ל שעצם מה שמוכנים הם ומוזמנים ליקרב כמלח על הקרבן ולהתנסך ע"ג

‘מעלה אני עליכם כאילו נדבה הבאתם אותה’

והנה נתחדש כאן בד' המהר"ל, שאף מה שנצטוינו להדיא בתורה ומחוייבים אנו לעשותו בגזירת מלך בלא שום השתמטות, אבל יש לנו לעשותו באופן שיהא ניכר כאילו אנו עושים זאת מעצמנו וכביכול הוא רשות, ואין לעשותו כמי שכפאו שד.

ולכא' מפורש כן בלשון חז"ל בתו"כ כאן (פרש' ב' סי' קמח) ר"ש אומר 'ואם תקריב מנחת בכורים לה' - זו מנחה באה חובה. יכול נדבה, כשהוא אומר 'והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן' לימד שאינה באה אלא חובה, וא"כ למה נאמר 'ואם', לומר אם אתם מביאים אותה לרצון מעלה אני עליכם כאילו נדבה הבאתם אותה, ואם אין אתם מביאים אותה לרצון מעלה אני עליכם כאילו לא הבאתם אותה אלא לצורך עצמכם ע"כ. והביאור כד' המהר"ל אף שהיא חובה מ"מ אפקי' רחמנא בלשון 'ואם' לומר שצריך להביא אותה לרצון, דהיינו לא משום ההכרח שנצטוינו ע"ז אלא כדי להודות על מה שהקב"ה 'הצמיח לנו הפירות ונתן לנו הכל', ואז 'מעלה אני עליכם כאילו נדבה הבאתם אותה', ולכן נכתב ע"ז לשון 'ואם תקריב'.

וי"ל עפ"י לשון הגמ' מגילה דט"ז א': אול אשכחי (המן למרדכי) דיתבי רבנן קמי' ומחוי להו הלכות קומציה לרבנן (פרש"י: דורש בענינו של יום וט"ז בניסן הי' הוא יום תנופת העומר) וכו' א"ל במאי עסקיתו, א"ל בזמן שביהמ"ק קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומצי' דסולתא ומתכפר לי, א"ל אתא מלי קומצי' קמחא דידכו ודחי י' אלפי' ככרי כספא דידי ע"כ. וצ"ע לשון הגמ' 'מאן דמנדב מנחה', שהרי מנחת העומר באה חובה ולא נדבה, וגם היא מנחת ציבור ואינה של יחיד, ולהאמור מובן, שציותה התורה להקריב קרבן זה כאילו מביאים נדבה, ויסוד זה לימד מרדכי הצדיק לעשות מנחת המצוה בחפץ לב וע"ז נקטו לשון 'דמנדב מנחה'.

‘ואם תקריב מנחת בפורים לד' (ב, י"ד)'

ברש"י, הרי 'אם' משמש בלשון 'כי', שהרי אי"ז רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה, וכן ואם יהיה היובל וגו' עכ"ל. וכע"ז הביא רש"י ס"פ יתרו (שמות כ', כב) רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה 'ואם מזבח אבנים תעשה לי' וכו' וכן (שם כד) 'אם כסף תלוה' חובה הוא וכו' וכן 'ואם תקריב מנחת בכורים' זו מנחת העומר שהיא חובה, ועל כרחק אין 'אם' הללו תלוין אלא ודאין, ובלשון 'כאשר' הם משמשים עכ"ל.

וכ' המהר"ל (גו"א שם) י"ל מש"כ לשון 'אם' אע"ג דחובה הם, מפני שאם יעשה מחובה כאילו מקיים גזירת המלך, אין הדבר לרצון להקב"ה וכו' וכן הקרבת העומר שציותה התורה שלא לאכול חדש עד הקרבת העומר ופי' רז"ל (ויק"ר כה, א') כי הוא ית' מעלה עניים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומצמיח האדמה ומדרשן הפירות ואנו נתנים לו שכרו עומר הקרבן וכו' להודיע שהוא ית' אשר הצמיח לנו הפירות ונתן לנו הכל, וזה צריך הודאה בלב, לא כמלך בשר ודם המכריח את האדם שיודה במלכותו, אבל צריך שיודה בלבו שמאתו ומידו נתן לנו, ואם הוא מקיים את המצוה כאילו הוא מוכרח מגזירת המלך אי"ז הודאה שהוא ית' עשה את הכל, ולפיכך צריך לקיים כאילו הוא רשות עכ"ל. ור"ל שרק באופן שמקריבים את העומר בשמחה ורצון ומודים להקב"ה בלב על 'שהצמיח לנו הפירות ונתן לנו הכל' אז נשלמת כוונת המצוה של מנחה זו, אבל אם מקריבים רק משום הכרח א"כ אין במעשה הבאת העומר שום הודאה להקב"ה אלא רק הבאה בעלמא של שעורים ולא נתקיימה כאן תכלית הקרבן כלל, ואמנם כן הוא בכל ציווי שאם מתקיים כמעשה קוף בעלמא א"כ לא נכנס שום כוונה בעצם המעשה רק ע"י כוונת המצוה והמשלח, אבל במצוה שתכליתה הודאה להקב"ה א"כ לא נעשית שום פעולה ע"י קיום המעשה באופן של הכרח.